

Paulina Byzdra-Kusz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID 0000-0002-5495-5916

MIĘDZY WIZJĄ A RZECZYWISTOŚCIĄ. STO LAT KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO

Between idea and reality. One hundred years of Catholic University of Lublin

Abstract: In every period of its existence, Catholic University of Lublin had to play a different part. Before the second world war, it was an important place for education of catholic intelligentsia. In the period of PPR (Polish People's Republic), it was a place of scientific freedom and a symbol of the resistance. Since 1989, it tries to retain its catholic identity, at the same time opening for modern models of educations. The mission of the university remains the same – and it is to educate the future catholic intelligentsia and to conduct research in the spirit of faith and reason.

Key words: John Paul II, Catholic University of Lublin, catholic university, history, higher education

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, Katolicki Uniwersytet Lubelski, uniwersytet katolicki, historia, edukacja wyższa

Jubileusze są zwykle pretekstem do refleksji i podsumowywania minionego czasu. W ubiegłym roku przypadła setna rocznica założenia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, najstarszej uczelni Lublina oraz trzeciej po Krakowie i Warszawie najdłuższej funkcjonującej wszechnicy w granicach dzisiejszej Polski. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie przemian kierunków rozwojowych KUL dokonujących się w ciągu stu lat jego funkcjonowania w zmieniającym się krajobrazie geograficzno-kulturowym Polski.

Trzeba powiedzieć, że dużo łatwiej charakteryzować założenia ideowe uniwersytetu klasycznego, funkcjonującego w ramach świeckiego państwa na zasadach uprawiania nauki wypracowanych przez długą tradycję, sięgającą XIX-wiecznego

modelu uniwersytetu humboldtowskiego. Nowożytne uniwersytety katolickie o dużo młodszej metryce (z drugiej połowy XIX wieku), mają swoją własną specyfikę, cele oraz założenia programowe¹. Dotyczą one nie tylko sposobu prowadzenia badań naukowych, ale również – a może przede wszystkim – kształcenia studentów. Te dwie podstawowe sfery działalności wszechnic katolickich regulowane są w dokumentach Stolicy Apostolskiej oraz ustawodawstwie kanonicznym².

Początki lubelskiej wszechnicy

Miejscem narodzin idei katolickiej wszechnicy w Lublinie stał się Piotrogród (ob. Sankt Petersburg), gdzie na przełomie XIX i XX w. funkcjonowała 70-tysięczna dobrze zorganizowana i zintegrowana Polonia, wśród której znaczny procent stanowiła inteligencja. Istotną rolę odgrywały w niej środowiska przychylnie Kościołowi katolickiemu. Ścisła współpraca polskich kręgów kościelnych i świeckich możliwa była m.in. za sprawą prężnie działającej Cesarskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej, kształcącej kler ze wszystkich trzech zaborów. Polacy w Piotrogradzie charakteryzowali się wysoką aktywnością społeczną, szczególnie w obszarze oświaty i działalności naukowej³. W 1916 r. Polskie Towarzystwo Miłośników Historii i Literatury zorganizowało m.in. Wyższe Kursy Polskie, które cieszyły się dużym powodzeniem wśród młodzieży. Część kadry profesorskiej wykładającej w tej instytucji zasiliła późniejszy Uniwersytet Lubelski. Jedną z postaci, które szczególnie mocno integrowały organizacyjnie środowiska kościelne w kierunku podnoszenia poziomu kształcenia wśród lokalnej Polonii, a także wychowania młodzieży w duchu katolickim i patriotycznym, był ks. Idzi Radziszewski, rektor Cesarskiej Akademii Duchownej w latach 1914–1918. Zanim objął funkcję rektora tej instytucji, w latach 1901–1905 sprawował funkcję wicerektora, a w latach 1908–1913 – rektora Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Należał do Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie i Warszawie oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Ks. Radziszewski był wychowankiem Wyższego Instytutu Filozoficznego Katolickiego Uniwersytetu w Leuven⁴. Ośrodek ten w dużym stopniu uformował również zresztą ks. Antoniego Szymańskiego, rektora KUL w latach 1933–1942

¹ M. Rechowicz, *Co to znaczy «uniwersytet katolicki»*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1969, r. 12, nr 4 (48), s. 3.

² Zob. A. Domaszek, *Katolicki Uniwersytet Ameryki (The Catholic University of America) w świetle norm prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 2015, r. 58, nr 4, s. 68–77.

³ G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin 1992, s. 48–50. Więcej na temat piotrogrodzkiej Akademii Duchownej w: I. Wodzianowska, *Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu 1842–1918*, Lublin 2007.

⁴ G. Karolewicz, *Lowanium w życiu i działalności ks. Idziego Radziszewskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1980, nr 94, s. 71–84.

oraz wielu innych profesorów lubelskiej uczelni⁵. Dzięki pobytowi w Leuven ks. Radziszewski przyjął postawę otwartą na współczesność, nowe prądy intelektualne oraz metody naukowe. Starał się łączyć myśl teologiczną z takimi dziedzinami jak filozofia, nauki przyrodnicze czy psychologia. Taka postawa nie była na ziemiach polskich czymś oczywistym, o czym świadczyć może konflikt przyszedłego rektora KUL z warszawskimi szarytkami, gdy jako przełożony prowincji próbował przeforsować nowatorskie pomysły pedagogiczne⁶. Warto nadmienić, że ta otwartość na dialog z myślą pozytywistyczną, która przez wielu katolików postrzegana była jako niebezpieczna dla wiary, świadczyła o odwadze i poczuciu pewności, że można być jednocześnie osobą wykształconą i wierzącą.

W 1900 r. ks. Radziszewski uzyskał doktorat pod kierunkiem ks. prof. Désiré-Josepha Merciera, jednego z najbardziej świątłych umysłów katolickich ówczesnej Europy. Pozostawał zresztą pod wpływem swego mistrza, utrzymując z nim stałą korespondencję do końca życia⁷. Następnie wyjechał do Anglii, gdzie zapoznał się ze strukturą uniwersytetów w Oksfordzie i Cambridge. Zwiedził także katolickie uniwersytety w Paryżu, Lille i Tuluzie oraz Uniwersytet w Lyonie. Nie była mu też obca organizacja uniwersytetów w Rzymie, Innsbrucku i Wiedniu. Po otrzymaniu nominacji na rektora Wyższego Seminarium we Włocławku ponownie wyruszył w podróż, by poznać systemy szkolnictwa wyższego w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Belgii. Doszedł wówczas do wniosku, że katolicki uniwersytet na ziemiach polskich mógłby powstrzymać procesy sekularyzacji i ateizacji warstwy inteligenckiej⁸.

Pod koniec XVIII w. pozycją Kościoła mocno zachwiała rewolucja francuska. Wiek XIX również niósł ze sobą tendencje stojące w opozycji do światopoglądu chrześcijańskiego, m.in. wywołujące gwałtowne polemiki wyniki badań Charlesa Darwina czy interpretacje tekstów biblijnych Ernesta Renana. Były to symptomy zmieniających się czasów, w których przeważająca część europejskich elit intelektualnych zdecydowanie odrzucała wizję świata proponowaną przez Kościół. Jednym z remediów na zagrożenie utraty uprzywilejowanej pozycji w życiu społecznym było zakładanie katolickich uniwersytetów, które starały się godzić nowoczesność ze starym porządkiem oraz przekształcać oparty o wizję Wilhelma von Humboldta oraz Immanuela Kanta model uczelni

⁵ Taż, «Lowańczycy» wśród profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1981, t. 43, s. 217–229.

⁶ R. Krajewski, *Radziszewski Idzi*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, t. 16, k. 1126.

⁷ P. Kremer, *Śp. Ks. dr Idzi Radziszewski, rektor i założyciel Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie*, Włocławek 1923, s. 25.

⁸ Tamże, s. 51; A. Wojtkowski, *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–1944*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin 1968, s. 22–23.

świeckiej⁹ zgodnie z nauczaniem papieża Leona XIII. Katolicki uniwersytet był także odpowiedzią kościelnych hierarchów na system szkolnictwa świeckiego, które ich zdaniem spychało chrześcijaństwo na margines, traktując je jako „formę przekwitłą”¹⁰. Dlatego też w strukturze takiej wszechnicy szczególną rolę odgrywała teologia, a po niej filozofia i nauki o człowieku. Główny nacisk położono na wypracowanie odpowiedniej postawy intelektualnej absolwenta, czyli wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich i dydaktykę, podczas gdy Humboldt eksponował rolę badań naukowych¹¹. Uniwersytety katolickie dostosowały organizację wewnętrzną, stopnie akademickie oraz sam styl pracy naukowej do standardów szkolnictwa świeckiego, ale utrzymały np. stanowisko Wielkiego Kanclerza i schemat erygowania uczelni przez dokument papieski¹². Religijne instytucje oświatowe wyższego szczebla zakorzeniały się na Starym Kontynencie i w obu Amerykach¹³, stanowiąc osobny system edukacyjny nadzorowany przez instytucje kościelne.

Głównym zadaniem katolickich uniwersytetów był powrót do wykładania filozofii św. Tomasza, bazującej na zgodności wiary i rozumu. Ważnym ośrodkiem myśli tomistycznej była katedra kardynała Désiré-Josepha Merciera na Katolickim Uniwersytecie w Louvain. Podczas pobytu w tej wszechnicy przyszły założyciel KUL zainteresował się panującym w niej klimatem intelektualnym i duchowym¹⁴. Marzył wówczas o stworzeniu takiego samego ośrodka w Polsce. W 1908 r. napisał: „Jest wielkim nieszczęściem dla nas, że własnej wyższej katolickiej uczelni w kraju nie posiadamy”¹⁵. Przywiązany do wartości patriotycznych, miał na uwadze konieczność wykształcenia elit katolickich, których w jego przekonaniu na ziemiach polskich brakowało. Zdawał sobie sprawę, że „o wartości, znaczeniu, roli i losie każdego narodu decydują ostatecznie zawsze szkoły”¹⁶, dlatego postanowił założyć wszechnicę kształcącą „katolików inteli-

⁹ K.M. Cwynar, *Idea uniwersytetu w kulturze europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2005, nr 2, s. 52–54.

¹⁰ *Mowa ks. biskupa Roesslera wygłoszona 12 stycznia na Walnem Zgromadzeniu Katolickiego Towarzystwa katolickiego w Salzburgu*, „Gazeta Kościelna” 1896, r. 4, nr 6, s. 56; *Uniwersytet katolicki w Salzburgu*, „Gazeta Kościelna” 1905, s. 105–106.

¹¹ J.H. Newman, *Idea uniwersytetu*, tłum. P. Mroczkowski, Warszawa 1990, s. 79–201; K.M. Cwynar, *Idea uniwersytetu...*, s. 54–55.

¹² M. Rechowicz, *Uniwersytety katolickie*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia...*, s. 15.

¹³ W Ameryce Łacińskiej system szkolnictwa wyższego pozostał ściśle podporządkowany kontroli Kościoła w przeciwieństwie do Ameryki Północnej. Zob. J. Osterhammel, *Historia XIX wieku. Przeobrażenia świata*, Poznań 2013, s. 1059.

¹⁴ M. Ryba, *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Korzenie, początki, źródła tożsamości*, Warszawa–Radzymin 2018, s. 28–31.

¹⁵ I. Radziszewski, *Wszechnica katolicka w Lowanium (Louvain)*, Warszawa 1908, s. 25.

¹⁶ Tenże, *Uniwersytet Katolicki w Polsce*, „Wiadomości Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego” 1923, r. 1, z. 1, s. 9.

gentnych, umiejących wyciągnąć konsekwencje ze swych przekonań¹⁷. U progu niepodległości społeczeństwo polskie na ogół było przywiązane do Kościoła, chociaż kręgi inteligentkie z pewnością trudno byłoby scharakteryzować jako głęboko wierzące. Uznawano wprawdzie wpisana w codzienność tradycję religijną i doceniano rolę Kościoła w życiu społecznym, ale w wymiarze indywidualnym warstwy inteligencji pozostawały wobec religii obojętne¹⁸. Niski poziom wiedzy teologicznej prezentowało także duchowieństwo polskie wkraczające w XX w.¹⁹ Obojętność na sprawy wiary była w tamtym pokoleniu czynnikiem dominującym, a osoby uważające się za religijne nie zawsze były posłuszne doktrynie katolickiej, hołdując raczej fideizmowi bądź rozmaitym formom mistycyzmu odziedziczonego po romantyzmie. Ks. Radziszewski zdecydowanie optował za tym nurtem filozoficznej myśli katolickiej, która nawiązywała do tomizmu. W czasach zaborów duchowieństwo było zresztą zbyt skupione na pracy duszpasterskiej i patriotycznej, by pogłębiać swą formację duchową. Rektor Akademii wyraźnie dostrzegał konieczność lepszego kształcenia księży²⁰. Idee te nabrały szczególnego wymiaru wraz z pojawieniem się realnych nadziei na powstanie wolnej Polski. Ks. Radziszewski z uwagą obserwował wypadki pierwszej wojny światowej i skutki rewolucji październikowej, która zmiotła ze sceny dziejowej stary porządek. Nie miał już złudzeń, co do kruchej przyszłości Akademii Duchownej, ale tliła się w nim nadzieja na powstanie suwerennego państwa polskiego, w którego granicach znalazłby miejsce uniwersytet katolicki. Miała to być instytucja prywatna, utrzymująca się przede wszystkim z ofiarności społecznej. Do jej zadań należałoby kształtowanie światopoglądu religijnego nowych pokoleń Polaków w duchu chrześcijańskim oraz integracja katolickiej inteligencji tak, aby stworzyć liczącą się grupę, która wzięłaby aktywny udział w życiu społecznym odrodzonej Polski²¹.

W lutym 1918 r. z kręgu piotrogrodzkiej Polonii wyłonił się Komitet Organizacyjny Katolickiego Uniwersytetu, w skład którego weszli: finansista Karol Jaroszyński (fundator i przewodniczący), ks. Idzi Radziszewski (wiceprzewodniczący), inż. Franciszek Skąpski (skarbnik) oraz trzej profesorowie Akademii Duchownej w Piotrogradzie: ks. Czesław Falkowski (sekretarz), ks. Piotr Kremer i ks. Bronisław Żongołłowicz, późniejszy wiceminister wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Do zespołu organizacyjnego trzeba też zaliczyć Emilię Szeliga-Szeligowską, która już w Piotrogradzie kompletowała księgozbiór dla przyszłej biblioteki uniwersyteckiej. Na bogatą kolekcję książkową złożyły się

¹⁷ Tenże, *Uniwersytet Katolicki w Polsce...*, s. 24.

¹⁸ A. Chwalba, *Socjaliści polscy wobec kultu religijnego (do roku 1914)*, Kraków 1989, s. 20.

¹⁹ B. Cywiński, *Rodowody niepokornych*, Paryż 1985, s. 236.

²⁰ M. Ryba, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 46–47.

²¹ G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 65–70.

dary i zakupy z prywatnych księgozbiorów tamtejszej elity²². Komitet Organizacyjny opracował projekt nowej uczelni, który miał być przedstawiony episkopatowi. Karol Jaroszyński podjął się wybudowania gmachów uniwersyteckich oraz finansowego zabezpieczenia instytucji przez kilka pierwszych lat jej funkcjonowania. Istotną kwestią była lokalizacja uczelni w wolnej Polsce. Z racji swych wcześniejszych związków z Włocławkiem ks. Idzi Radziszewski początkowo wysunął kandydaturę tego miasta. W grę wchodził nawet Kalisz, gdzie kontakty miał Franciszek Skąpski. Emocjonalnie i finansowo związany z Rosją Karol Jaroszyński poddał natomiast myśl założenia katolickiego uniwersytetu na wschodnich terenach Rzeczypospolitej, np. w Grodnie, Żytomierzu, Łucku, Równem, Krzemieńcu lub Zamościu. Ostatecznie wybrano położony niedaleko tych ziem, mający bogatą tradycję historyczną i naukową Lublin²³. Tradycjami akademickimi szczylił się dodatkowo pobliski Zamość, gdzie w latach 1595–1784 funkcjonowała Akademia Zamojska, wyższa uczelnia o charakterze katolickim²⁴. Dodatkowym argumentem przemawiającym za takim, a nie innym umiejscowieniem uniwersytetu była możliwość promieniowania nauki i kultury chrześcijańskiej na Wschód. Priorytetem było podniesienie poziomu nauczania coraz liczniej reprezentowanego duchowieństwa katolickiego jak i młodzieży, dla której Lwów, Kraków czy Warszawa były ośrodkami zbyt odległymi²⁵.

Zanim przystąpiono do realizacji tego projektu, organizator katolickiej uczelni musiał zmierzyć się z nieprzychylnym stanowiskiem nie tylko władz austriackich, ale także kościelnych. 26 i 27 lipca 1918 r. na konferencji episkopatu Polski ks. Radziszewski przedstawił projekt erygowania Uniwersytetu Lubelskiego oraz jego zadania, wśród których wymienił: 1. prowadzenie bezstronnych badań naukowych przy założeniu braku sprzeczności między nauką i wiarą; 2. stworzenie elity autentycznej inteligencji katolickiej, która kierowałaby się w życiu zasadami Ewangelii i służyła odrodzonej ojczyźnie na wszystkich odcinkach życia społecznego; 3. upowszechnianie wyników badań naukowych oraz idei katolickiego uniwersytetu w polskim społeczeństwie²⁶. Pomysłodawca UL podkreślał, że na ziemiach polskich istnieją zaledwie trzy wszechnice, a to zbyt mało,

²² Tamże; Taż, *Karol Jaroszyński (1877–1929). Fundator Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin 2000, s. 21.

²³ W 1820 r. założono w Lublinie Towarzystwo Przyjaciół Nauk; mieszkał tu także Hieronim Łopaciński, członek Akademii Umiejętności, kreujący w tamtym czasie naukowy klimat miasta.

²⁴ Twórcy Uniwersytetu Lubelskiego niejednokrotnie podkreślali podobieństwa łączące oba zakłady naukowe: katolicki charakter, fundację prywatną, zatwierdzenie statutów przez Stolicę Apostolską czy rozwój w ciężkich warunkach materialnych. G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 55–56; Taż, *Karol Jaroszyński (1877–1929)...*, s. 21.

²⁵ E. Niećko, *Katolicki Uniwersytet w Lublinie w służbie dla Narodu*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Lublin 1946, s. 39; G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 68.

²⁶ Tamże, s. 60–61.

by zaspokoić potrzeby odradzającego się państwa, liczącego wówczas prawie 25 milionów ludności. Wskazywał też na brak inteligencji katolickiej, która w odrodzonej Polsce była Kościołowi bardzo potrzebna w obliczu koniecznych do przeprowadzenia reform, nowego prawodawstwa oraz odbudowy i rewindykacji mienia kościelnego²⁷. Początkowo polscy biskupi odnieśli się do pomysłu ks. Radziszewskiego z niechęcią, co wynikało z obaw natury finansowej. Zdecydowanego poparcia dla uczelni udzielił jednak nuncjusz apostolski w Polsce kard. Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI, który przewodniczył konferencji²⁸. Życzliwość okazał jej również arcybiskup Aleksander Kakowski, późniejszy kardynał, który przed ks. Radziszewskim sprawował w Piotrogradzie funkcję rektora Akademii Duchownej²⁹. Po dyskusji zaakceptowano projekt katolickiego uniwersytetu z siedzibą w Lublinie, przekazując ks. Radziszewskiemu pełnomocnictwo do podejmowania wszelkich działań mających na celu realizację tego planu. Episkopat wziął uczelnię „pod władzę i opiekę” i obiecał wspierać ją finansowo w miarę swoich możliwości³⁰. Rozpoczęto więc działania przygotowawcze, do których zaliczały się: podjęcie starań u władz austriackich w sprawie możliwości zorganizowania uniwersytetu i nadawania stopni naukowych, a także znalezienia odpowiedniego budynku oraz wykładowców i pracowników administracyjnych. Zespół naukowców kompletowano dzięki przychylności profesorów z Piotrogradu, przede wszystkim specjalistów od prawa kanonicznego i teologii z Akademii Duchownej. Pozyskano także wykładowców z innych uniwersytetów: historyków, językoznawców, prawników i ekonomistów. Wstępną koncesję na zorganizowanie uniwersytetu uzyskano od Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przy Radzie Regencyjnej 6 września 1918 r. Władze austriackie nie zgodziły się wprawdzie, by na urządzenie uniwersytetu oddane zostały wytypowane do tego celu przez inż. Skąpskiego budynki tzw. koszar świętokrzyskich, niemniej jednak czasowo udostępniły gmach lubelskiego seminarium duchownego, część zabudowań klasztoru Bernardynów, gdzie miała zostać zlokalizowana Biblioteka Uniwersytecka, oraz budynek muzeum, gdzie planowano urządzić bursę³¹. W tym miejscu należy przypomnieć pierwszego Wielkiego Kanclerza, ks. Mariana Fulmana, który we wrześniu 1918 r. został biskupem lubelskim i dał zgodę na tymczasowe wykorzystanie budynków se-

²⁷ Tamże, s. 56–57.

²⁸ Gdy trzy lata później mons. Ratti objął arcybiskupstwo w Mediolanie, zorganizował tam katolicki uniwersytet na wzór wszechniczy w Lublinie. W 1931 r., już jako papież wydał konstytucję *Deus scientiarum Dominus*, będącą podstawą dla organizacji studiów kościelnych na uniwersytetach. P. Kałwa, *Założenie Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia...*, s. 7.

²⁹ Tamże.

³⁰ J. Zięba, *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Narodziny uczelni*, Lublin 2008, s. 17.

³¹ Tamże, s. 17–22; G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 65–66.

minarium. Przyjaźnił się z ks. Radziszewskim jeszcze w okresie wrocławskim i gorąco wspierał ideę powstania katolickiej wszechnicy³².

25 września ogłoszono w prasie, że w Lublinie, Warszawie i Piotrogradzie przyjmowane będą zapisy na cztery wydziały UL: Teologiczny, Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Nauk Humanistycznych³³. Od kandydatów wymagano przedłożenia świadectwa dojrzałości ośmioklasowej szkoły średniej ogólnokształcącej o kierunku filologicznym lub realnym, a oprócz metryki urodzenia wymagano także metryki chrztu, co automatycznie wyłączało z rekrutacji osoby niebędące chrześcijanami. Na pierwszy rok studiów przyjęto ostatecznie 350 słuchaczy. Rozpoczęcie wykładów zaplanowane zostało na listopad, ale chaos spowodowany dobiegającą kresu pierwszą wojną światową i fakt, że to właśnie w Lublinie utworzono Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej, spowodował przesunięcie inauguracji pierwszego roku akademickiego na 9 grudnia 1918 r. Plany wybudowania całej dzielnicy uniwersyteckiej w miejscu koszar świętokrzyskich oraz na terenach położonych na wschód od nich, aż do ulicy Lipowej spaliły na panewce wobec zagrabienia majątku fundatorów przez bolszewików. Jaroszyński i Skąpski w miarę możliwości hojnie wspierali uczelnię z resztek ocalałej fortuny, ale po kilku latach i te zasoby się wyczerpały³⁴. Wspomniane koszary – tj. budynek przy Alejach Racławickich, który KUL zajmuje po dziś dzień – obiecał przekazać uczelni naczelnik państwa Józef Piłsudski podczas wizyty w Lublinie w styczniu 1920 r. Aby jednak znajdujący się tam wówczas szpital wojskowy mógł się stać gmachem uniwersyteckim, trzeba było czekać jeszcze dwa lata, m.in. z powodu wojny polsko-bolszewickiej³⁵.

22 lutego 1922 r., czyli niedługo po zainicjowaniu pracy uczelni w nowym budynku, zmarł jej pomysłodawca i inicjator, ks. Idzi Radziszewski. Kierunek, który wyznaczył Uniwersytetowi Lubelskiemu nie zmienił się jednak – wciąż działano zgodnie z dewizą *Deo et Patriae* – „Bogu i Ojczyźnie”, sformowaną jeszcze w Piotrogradzie, a skonkretyzowaną podczas przemówienia twórcy UL na konferencji episkopatu w 1918 r.³⁶ Tak samo niezmiennie realizowano misję

³² P. Kałwa, *Założenie Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 7.

³³ *Uniwersytet w Lublinie został otwarty i przyjmuje zapisy studentów*, „Głos Lubelski” 1918, s. 1; *Uniwersytet w Lublinie został otwarty i przyjmuje zapisy studentów*, „Ziemia Lubelska” 1918, s. 1.

³⁴ J. Zięba, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 23–28; G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 66; A. Wojtkowski, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 25.

³⁵ 27 stycznia 1921 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych przekazało gmach uczelni, po czym przebudowano go pod kierunkiem wybitnego warszawskiego architekta Mariana Lalewicza. Wprowadzenie się do nowej siedziby nastąpiło 8 stycznia 1922 r.; G. Karolewicz, *Geneza Katolickiego Uniwersytetu...*, s. 66–67.

³⁶ M. Pawelec, *Herb KUL Jana Pawła II*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, t. 1, s. 317.

uczelni zapisaną w drugim paragrafie pierwszego, tymczasowego statutu z ok. 1918 r. Polegała ona na prowadzeniu badań naukowych w duchu odpowiedzialności wobec tej części społeczeństwa, która widziała w katolicyzmie fundament swojego charakteru narodowego³⁷. Podobnie brzmiała treść zapisów statutu z 1928 r., kiedy to przemianowano uczelnię na Katolicki Uniwersytet Lubelski. Na pierwszy plan wysunięto prowadzenie działalności badawczej, przygotowanie kadry naukowej, jak również przekazanie młodym ludziom wiedzy niezbędnej do pożytecznej pracy zawodowej, społecznej i patriotycznej oraz właściwego ukształtowania ich charakterów³⁸.

W dwudziestoleciu międzywojennym misję uniwersytetu realizowano także poprzez obowiązkowe wykłady specjalne z etyki, kultury i psychologii religijnej, a także misjologii i akcji katolickiej. Ważną częścią wizji uczelni było odpowiednie zorganizowanie zajęć pozadydaktycznych, które miały służyć pogłębianiu i umacnianiu przekonań religijnych. Utworzono również duszpasterstwo, w którym aktywnie działał Komitet Duszpasterski złożony z przedstawicieli wszystkich licznych stowarzyszeń akademickich. Na uniwersytecie powstawały Sodalije Akademickie, a także inne stowarzyszenia religijne. Patriotyzm łączono ściśle z moralnością, która miała uzewnętrznić się zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym³⁹.

Dzieło ks. Idziego Radziszewskiego kontynuował Jacek Woroniecki OP, pełniący urząd rektora w latach 1922–1924. Pozostawił po sobie dzieło *Katolicka etyka wychowawcza*, które okazało się na tyle wartościowe, by przetrwać próbę czasu i stanowić o kształcie religijnego stylu myślenia nie tylko ówczesnych, ale i kolejnych pokoleń katolików w Polsce. Za czasów jego rektoratu Uniwersytet Lubelski opierał swoje fundusze głównie na dobrowolnych składkach społecznych, zbieranych m.in. w ramach założonego przez niego w 1922 r. Towarzystwa Przyjaciół UL⁴⁰. O. Woroniecki, podobnie jak wcześniej ks. Radziszewski, chciał zachować prywatny status uniwersytetu, uważając, że aby mógł w pełni realizować swoją misję, musi być niezależny od państwa.

³⁷ „Zadaniem Uniwersytetu jest rozwój wiedzy przez samodzielne prace i badania naukowe, nauczanie w zakresie gałęzi wiedzy, objętych przez utworzone wydziały Uniwersytetu i przygotowanie słuchaczy do zawodów, które wymagają wyższego wykształcenia. Rozwijając umysł słuchaczy, Uniwersytet zarazem ma na celu (wpajanie w nich zasad religijnych i patriotycznych oraz) wyrabianie w nich silnych charakterów, by przez to przysparzać krajowi dzielnych obywateli”. *Statut Tymczasowy Uniwersytetu w Lublinie i tymczasowe ustawy wydziałów*, [bm], [bd – ok. 1918 r.].

³⁸ „Katolicki Uniwersytet Lubelski, erygowany przez Stolicę Apostolską, jest instytucją naukową i wychowawczą. Prowadzi badania naukowe we wszystkich dziedzinach wiedzy i przygotowuje przyszłych badaczy naukowych. Daje młodzieży wykształcenie naukowe, niezbędne do umiejętnej i pożytecznej działalności państwowej, społecznej i zawodowej, a zarazem dąży do wyrabiania w młodzieży silnych i szlachetnych charakterów”. *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [bm] [bd –1928].

³⁹ *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Lublin 1946, s. 15.

⁴⁰ Tamże, s. 17.

W dwudziestoleciu międzywojennym lubelski uniwersytet bronił kwestii nierozzerwalności małżeństwa czy zakazu aborcji, wkraczając w spory światopoglądowe wokół granic wolności indywidualnej. W 1928 r. jego profesorowie opublikowali pracę zbiorową pt. *Małżeństwo w świetle nauki społecznej*. Osobną walkę ideologiczną toczono w UL z komunizmem. Liczba książek, broszur i tekstów prasowych opublikowanych przez ludzi Kościoła świadczy o tym, że był to jeden z najważniejszych obszarów aktywności duchowieństwa w debatach publicznych⁴¹.

Dwudziestolecie międzywojenne to dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego trudny czas formowania się struktur uczelni. Wydziały kościelne (teologia i prawo kanoniczne) od początku mogły wydawać dyplomy, natomiast studenci pozostałych dwóch – najliczniejszych przecież – wydziałów musieli zdawać egzaminy przed specjalną komisją mianowaną przez ministerstwo spośród profesorów Uniwersytetu Lwowskiego⁴². Katolicki Uniwersytet Lubelski zrównano w prawach z pozostałymi państwowymi uczelniami w Polsce dopiero w 1938 r.; wówczas mógł już nadawać stopnie naukowe i przeprowadzać habilitacje⁴³. Wewnętrznie potwierdzał to nowy statut z 10 marca 1939 r.⁴⁴ Planowano też utworzyć nowe wydziały: filozofii chrześcijańskiej, medycyny i matematyczno-przyrodniczy oraz szkołę dziennikarską⁴⁵. Dobrze zapowiadająca się przyszłość została jednak przerwana przez wybuch drugiej wojny światowej.

2. W nowej rzeczywistości

Gdy we wrześniu 1939 r. do Lublina wkroczyli Niemcy, nastąpił paraliż życia uniwersytetu. 6 października bez porozumienia z okupantem wykłady wznowiono, ale już 11 listopada aresztowani zostali: rektor ks. Antoni Szymański, Wielki Kanclerz bp Marian Fulman i pozostali profesorowie KUL. Kilka dni później zamknięto wszystkie agendy KUL, wyrzucono urzędników, aresztowano studen-

⁴¹ M. Ryba, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 82–83, 85.

⁴² Dodajmy, że otrzymywali dyplomy nie KUL, lecz właśnie Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Dopiero od 1933 r., dzięki ustawie sejmowej, na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Wydziale Nauk Humanistycznych wydawano dyplomy magisterskie. *Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1937/1938*, Lublin [bd], s. 3.

⁴³ [A. Słomkowski], mps bez tytułu, [bm] [bd – najprawdopodobniej 1945 r.], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL. Pełne prawa nadano KUL na mocy *Ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich*.

⁴⁴ Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z 10 marca 1939 r. – odpis, Lublin, dnia 10 września 1976, Archiwum Uniwersyteckie KUL, §6.

⁴⁵ [A. Słomkowski], mps bez tytułu, [bm] [bd – najprawdopodobniej 1945 r.] zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

tów, a gmach przy Alejach Raclawickich został zajęty na szpital wojskowy⁴⁶. Ponieważ wykładowcy KUL organizowali w Lublinie, Warszawie i Kielcach tajne nauczanie, można powiedzieć, że uczelnia nie przerwała działalności⁴⁷. W warunkach konspiracyjno-okupacyjnych jej rola i działania koncentrowały się jednak wyłącznie na dydaktyce.

Słusznie mówi się, że po zakończeniu wojny uczelnia narodziła się na nowo, jej władze działały już bowiem w diametralnie innej sytuacji geopolitycznej. KUL zainaugurował rok akademicki niedługo po zakończeniu działań wojennych w Lublinie – jako pierwsza uczelnia w nowych granicach Polski. 25 lipca 1944 r. zakończyły się walki o miasto i już 2 sierpnia u jednego z przedwojennych rektorów KUL, ks. prof. Józefa Kruszyńskiego, pełniącego wówczas funkcję wikariusza generalnego diecezji lubelskiej, zebrali się wykładowcy uczelni, którym udało się przeżyć wojnę: Leon Białkowski, Henryk Jakubanis, Aleksander Kossowski, Mieczysław Popławski, Stanisław Szczęch oraz ks. Antoni Słomkowski⁴⁸. Spotkanie to uznawane jest za pierwsze po wojnie posiedzenie Senatu KUL⁴⁹. Profesorowie zgodnie orzekli, że reaktywacja uczelni jest pilna i uzasadniali ją potrzebą stworzenia warunków do wyższych studiów dla młodzieży, która nie miała takiej możliwości w czasie wojny. Inicjatywy te były zgodne z wielokrotnie wyrażanym życzeniem Stolicy Apostolskiej, by katolicki uniwersytet nie zaprzestawał działalności i rozwijał się w nowych realiach⁵⁰.

Sytuacja polityczna była jednak dużo bardziej skomplikowana niż w roku 1918. Choć formalnie władzę w Polsce sprawował emigracyjny rząd w Londynie, to jednak faktycznie władza na terenach wyzwolonych przez Armię Czerwoną należała do Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Do przejścia pełni rządów i wprowadzenia nowego ustroju polscy komuniści przygotowywali się pod całkowitym nadzorem Stalina. W obliczu realnej groźby upaństwowienia i sowytyzacji polskich uniwersytetów na osobach odpowiedzialnych za KUL, które prowadziły rozmowy z tworzącymi się władzami państwowymi, spoczywała duża odpowiedzialność. Profesorowie przystąpili do rozmów z PKWN 21 sierp-

⁴⁶ Tamże; [A. Słomkowski], *Krótką historia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [bd – ok. 1948], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

⁴⁷ E. Niećko, *Katolicki Uniwersytet w Lublinie...*, s. 42.

⁴⁸ M. Filipowicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski od końca wojny po upadek komunizmu (1944–1989)*, [w:] *KUL Uniwersytetem niepodległej Polski. Konferencja z okazji 100-lecia Uniwersytetu w Senacie RP 8 maja 2018 r.*, red. M. Charzyńska-Wójcik, J. Klimek, D. Skórczewski, Lublin 2018, s. 65; J. Dudek, *Codziennosc tużpowojennego Lublina 1944–1945*, [w:] *Lublin w kulturze, kultura w Lublinie. Dziedzictwo kulturowe miasta od średniowiecza do współczesności*, red. P. Dymmel, R. Jop, Lublin 2018, s. 183.

⁴⁹ A. Wojtkowski, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 127.

⁵⁰ [A. Słomkowski], *Memoriał w sprawie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [bd], [bm], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

nia 1944 r. Na skutek porozumienia obu stron 26 sierpnia ogłoszono w lubelskiej „Rzeczpospolitej” (organie prasowym PKWN) otwarcie uczelni i nabór na studia⁵¹. 12 września doszło do spotkania ks. Antoniego Słomkowskiego i Mieczysława Popławskiego z prezesem Krajowej Rady Narodowej Bolesławem Bierutem oraz kierownikiem Resortu Oświaty Stanisławem Skrzeszewskim. W zamian za obietnicę wychowania młodzieży „w duchu demokratycznym” oraz zatrudnienia wykładowców niezależnie od wyznania zagwarantowano uczelni zachowanie katolickiego charakteru oraz możliwość przyjmowania na studia młodzieży każdego wyznania chrześcijańskiego⁵². Sprawa przebiegła niespodziewanie gładko. By zapanować nad nastrojami społecznymi, władze komunistyczne dążyły do stworzenia pozoru stabilizacji, szczególnie potrzebnej w obliczu działań wojennych prowadzonych na zachód od Lubelszczyzny, również w objętej powstaniem Warszawie. Istnienie uczelni wyższej w Lublinie – mieście z tradycjami akademickimi – wydawało się władzom sowieckich dobrym posunięciem. Właśnie z tego powodu wyrazili zgodę na reaktywację Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, nawet pomimo jego niepożądanego kształtu ideowego⁵³. Funkcję rektora powierzono ks. Antoniemu Słomkowskiemu, słusznie nazywanemu drugim założycielem KUL. Od tej chwili rozpoczęła się walka o utrzymanie katolickiego charakteru uniwersytetu oraz zapewnienie mu środków na prowadzenie badań naukowych i funkcjonowanie bibliotek zakładowych, których zbiory zostały zdziesiątkowane w czasie wojny⁵⁴.

W PKWN początkowo nie było jednolitego stanowiska wobec przyszłości KUL, tym bardziej że profesorowie uczelni grali na zwłokę, poruszając się w niejasnej politycznie rzeczywistości, pełni obaw, czy uczelnia nie zostanie wykorzystana jako środek brutalnej komunistycznej propagandy. Zdawali sobie sprawę, że zbyt wczesne porozumienie z PKWN, kiedy kształt ustrojowy przyszłej Polski nie był pewny, mogło być źle postrzegane przez rząd RP na uchodźstwie (jego przedstawiciele byli zresztą przeciwni ponownemu uruchomieniu KUL). Dodatkowo personalno-polityczny układ sił w cywilnym pionie Polskiego Państwa Podziemnego na Lubelszczyźnie, w którym dominowali socjaliści i ludowcy, nie sprzyjał reaktywacji katolickiego uniwersytetu⁵⁵. Dla władz komunistycznych egzystencja KUL stanowiła natomiast argument mający uwiarygodnić społeczeń-

⁵¹ *Ogłoszenia*, „Rzeczpospolita” 1944, s. 4. Zapisy były przyjmowane od 30 sierpnia 1944 r.

⁵² D. Gałaszewska-Chilczuk, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944–1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, z. 2 (10), s. 40.

⁵³ M. Filipowicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 68–69.

⁵⁴ J. Ziółek, *Materiałna i naukowa odnowa KUL za rektorstwa ks. prof. Antoniego Słomkowskiego*, [w:] *Ksiądz Rektor Antoni Słomkowski. Stulecie urodzin. Materiały z sympozjum KUL 5 grudnia 2000 r.*, red. M. Chmielewski, Lublin 2001, s. 35.

⁵⁵ J.C. Malinowski, *Ksiądz Antoni Słomkowski jako rektor KUL w opinii współczesnych*, [w:] *Ksiądz Rektor Antoni Słomkowski. Stulecie urodzin...*, s. 78; D. Gałaszewska-Chilczuk, *Polityka państwa wobec...*, s. 39.

stwu oraz międzynarodowej opinii publicznej deklaracje pokojowych zamiarów i zgody na uprawianie nauki wolnej od nacisków ideologicznych. Kościół jednak, wbrew pozorom, nie wyszedł z tej transakcji pokonany, a wręcz przeciwnie – zyskał ważny przyczółek dla prowadzenia własnej polityki w nadchodzącym okresie pogorszenia relacji z państwem.

Przez krótki okres stosunkowo normalnego funkcjonowania uczelni⁵⁶, kiedy jej ostateczny kształt nie był jeszcze przesądzony, tworzone projekty zadań stojących przed KUL w nowych czasach. Wobec otwartej walki państwa z Kościołem, której apogeum przypadło na pierwszą połowę lat 50., plany te stały się jednak nieaktualne. Aby zapobiec kształceniu inteligencji katolickiej, władze komunistyczne zamykały na KUL kierunki i wydziały świeckie. Ustalano limity i zasady naboru (od roku akademickiego 1952/53), odbierano prawo przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych, a ponadto starano się ideologizować młodzież za pomocą zainstalowanych na uczelni organizacji: Związku Młodzieży Polskiej i Zrzeszenia Studentów Polskich. W 1951 r. aresztowano i przez dwa lata więziono ks. rektora Słomkowskiego. Główne zarzuty dotyczyły malwersacji finansowych (wymiany waluty na czarnym rynku), ale prawdziwym powodem było przyjmowanie na KUL wszystkich kandydatów, którzy przez pochodzenie ziemiańskie lub niezgodne z panującym klimatem poglądy nie dostali się na uczelnie państwowe⁵⁷.

Uniwersytet musiał strzec swojej misji w warunkach niedostatków materialnych i realnej groźby zamknięcia. Pomysł wychowania inteligencji katolickiej dla swoiście pojmowanego dobra społecznego nie tylko nie został porzucony, ale nabrał nowego wymiaru. Kiedy ks. rektor Słomkowski odnowił projekt uniwersytetu katolickiego, przyświecała mu wizja kadry profesorskiej jako wspólnoty ludzi wierzących, przekazujących wiedzę oraz wartości, które ukształtują sposób postrzeganie świata i rolę Kościoła w życiu społecznym i indywidualnym. W jednej ze swoich rozpraw napisał: „Przez wiele uniwersytetów przewijają się tysiące młodzieży i z ust, podręcznika, skryptów profesora czerpią nie

⁵⁶ Przez pierwsze kilka lat po wojnie KUL rozwijał się stosunkowo swobodnie w ramach statutu z 1939 r. Głównie realizowano wówczas przerwane przez wojnę zadania dydaktyczne. Władze państwowe odrzuciły wprawdzie projekt wydziałów lekarskiego i rolnego, jednak metodą faktów dokonanych udało się utworzyć *cursus minor* na Wydziale Teologicznym (przez włączenie do niego Seminarium Duchownego w Lublinie), przewidziany już przed wojną Wydział Filozofii Chrześcijańskiej oraz takie kierunki studiów, jak historia sztuki, filologia germańska i angielska na Wydziale Humanistycznym. Działalność wznowił Instytut Wyższej Kultury Religijnej. Pojawiły się też niezrealizowane projekty studiów etnograficznych i etnologicznych. Osobną jednostką dydaktyczną było Studium Zagadnień Społecznych Wsi, kształcące inteligencję w zakresie wiedzy ekonomicznej i socjologicznej o wsi i rolnictwie. J. Ziółek, *Materiałna i naukowa odnowa...*, s. 44; D. Gałaszewska-Chilczuk, *Polityka państwa wobec...*, s. 40; S. Sawicki, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w powojennym dwudziestolecu*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1965, r. 8, nr 1, s. 4.

⁵⁷ J. Ziółek, *Materiałna i naukowa odnowa...*

tylko wiadomości, ale i pewien pogląd na świat. Jeżeli wykłady profesora nie tylko nie będą zawierały nic sprzecznego z nauką Kościoła, ale nadto w dziedzinach, gdzie to będzie możliwe, uwypuklą należycie zasługi Kościoła i wartości jego zasad, przyczyni się to niewątpliwie w dużej mierze do stworzenia inteligencji katolickiej, tym bardziej że profesor będzie tam katolikiem praktykującym. Nie można się spodziewać, by uniwersytet katolicki mógł całkowicie urobić swych studentów. Przecież są oni już w dużej mierze urobieni w pewnym kierunku, nastawieni przez dom rodzinny, przez szkołę średnią i przez otoczenie. Ale fakt, że młodzież spotykać się będzie z profesorami praktykującymi lub księżmi, że w wykładach nie tylko nie będzie nic przeciwnego Kościołowi, ale nawet zasługi Kościoła czy jego zasady będą odpowiednio uwypuklone, nie może pozostać bez wpływu. Co więcej, da mu w zagadnieniach podstawowych, np. prawa, moralności, [...] mocne podstawy oparte na światopoglądzie katolickim⁵⁸.

Ks. Słomkowski stawiał przyjmowanym na KUL studentom wysokie wymagania, ale też starannie dobierał wykładowców, oceniając ich zarówno pod względem intelektualnym, jak i moralnym⁵⁹. Ważnymi przedsięwzięciami tego czasu, które miały przełożenie na realizację ideowych założeń uniwersytetu, były stworzenie dobrze wyposażonych zakładów i bibliotek oraz maksymalna rozbudowa gmachów dydaktycznych – wszystko w takiej skali, jaka możliwa była w ówczesnych warunkach⁶⁰.

Efektom działalności KUL tuż po wojnie miało być odrodzenie kultury narodowej w jej religijnym wymiarze⁶¹. Panujący wówczas kryzys moralny przezwyciężano, promując w przestrzeni publicznej moralność chrześcijańską⁶². Zarówno ówczesny prymas Polski, kard. August Hlond, jak i ks. rektor Antoni Słomkowski podkreślali, że misja KUL po wojnie jest nawet donioślejsza niż w dwudziestoleciu międzywojennym. W odezwie prymasa czytamy: „Znaczenie Katolickiego Uniwersytetu wzrosło niepomiernie wskutek bolesnych szkód, które w duchu i myśli zaznaczyły się w następstwie wypadków ostatnich lat. Nasza Wszechnica Katolicka jest dzisiaj jednym z głównych szańców i kuźnią chrześcijańskiej kultury narodu⁶³. W podobnym duchu wypowiedział się kard. Stefan Wyszyński, zdając sobie sprawę z unikatowej rangi KUL jeszcze przed wojną, kiedy uczelnia była jednym z pionierów ruchu odnowy chrześcijaństwa w Polsce. Należy dodać, że działalność uniwersytetu przed rokiem 1939 kon-

⁵⁸ [A. Słomkowski], *Racja istnienia i konieczność popierania KUL*, [bm] [bd], zbiory akcyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ J. Ziółek, *Materialna i naukowa odnowa...*, s. 37–38.

⁶¹ Tamże, s. 40; E. Niećko, *Katolicki Uniwersytet w Lublinie...*, s. 45.

⁶² *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Lublin 1946, s. 23–24.

⁶³ Tamże, s. 3.

centrowała się głównie na szeroko rozumianym regionie lubelskim, natomiast w powojennej rzeczywistości zakres oddziaływania KUL rozszerzył się na całą Polskę. Przyszły Prymas Tysiąclecia mógł więc świadomie kreować wizerunek uczelni jako symbolu trwania wolności narodu⁶⁴.

Komunistyczne władze zdawały sobie sprawę, że KUL skupiał ludzi przeciwnych panującemu ustrojowi, i starały się na różne sposoby kontrolować pracowników i studentów uczelni oraz osłabiać jej znaczenie⁶⁵. Poczuciu zagrożenia towarzyszyła zarazem atmosfera swobody twórczej, wynikająca z możliwości prowadzenia nieskrępowanej dyskusji, która sprzyjała nawiązywaniu kontaktów przyjacielskich. Jednym z największych sukcesów uniwersytetu w czasach PRL było umiejętne przeciwdziałanie polityce zmierzającej do przeformowania go w ośrodki szkolenia administracji kościelnej. Władze KUL podejmowały w tym zakresie szereg skomplikowanych działań, by w majestacie prawa krzyżować plany władz państwowych. Jak celnie zauważył wieloletni prorektor Stefan Sawicki, „KUL musiał przestrzegać zarządzeń ministerialnych, ale zajęcia te realizowali samodzielnie, bez oglądania się na urzędowe instrukcje, poszczególni profesorowie”⁶⁶. Katolicki uniwersytet wciąż dawał bezpieczne schronienie ludziom niewygodnym dla nowego ustroju, i to zarówno pracownikom, jak i studentom. Władze uczelni były otwarte na wszystkie osoby wartościowe intelektualnie, może nawet szczególnie te odrzucone przez władzę ludową. Kadra profesorska zasilona została przez takie nazwiska jak ks. Mieczysław Żywczyński, Jerzy Kłoczowski, Stefan Swieżawski czy Irena Sławińska⁶⁷. Dzięki nim rozwinęła się humanistyka, zgodnie z założeniem, że nadrzędnym zadaniem każdego uniwersytetu są prace skoncentrowane wokół człowieka i jego bogatej kultury⁶⁸. Powstała wówczas tzw. lubelska szkoła filozoficzna, będąca jedynym ośrodkiem niezależnej myśli filozoficznej w ówczesnej Polsce, a uprawiana w duchu personalistycznym teologia stała się centrum intelektualnym polskiego Kościoła. Publikacje takich badaczy jak wspomniani wyżej Kłoczowski czy Swieżawski zaczęły być rozpoznawalne na Zachodzie⁶⁹. Naukowcy nie wykonaliby tej ogromnej

⁶⁴ P. Jaroszyński, *KUL w czasach PRL-u – kartka z historii*, „Człowiek w Kulturze” 2009–2010, nr 21, s. 110–111.

⁶⁵ Tamże, s. 99–112.

⁶⁶ S. Sawicki, *100 lat uniwersytetu katolickiego w Lublinie – zamierzenia i wyzwania*, „Przegląd Uniwersytecki” 2018, nr 4/5, s. 19.

⁶⁷ M. Filipowicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 73.

⁶⁸ W. Granat, *Uniwersytet katolicki w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1968, r. 11, nr 3–4, s. 17–32.

⁶⁹ Wybrane obcojęzyczne prace J. Kłoczowskiego z okresu PRL: *Les chanoines en Pologne aux XIe–XIIe siècles*, [w:] *La vita comune del clero nei secoli XI e XII. Atti della Settimana di studio, Mendola, settembre 1959*, Milano 1962, s. 66–70; *Les structures ecclésiastiques, et les structures sociales et étatiques en Europe du IXe au XIe siècles*, [w:] *L'Europe aux IXe–XIe siècles. Aux origines des Etats nationaux. Actes du Colloque internationale tenu à Varsovie et Poznan du 7 au*

pracy bez odbudowanego księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej, która dzięki szeroko zakrojonej wymianie międzynarodowej pozyskała wiele wartościowych zagranicznych książek i czasopism. Była to zasługa dyrektora biblioteki Andrzeja Paluchowskiego, lecz swój udział miały w tym również liczne oddziały Towarzystwa Przyjaciół KUL z całego świata. Do biblioteki przemycano czasopisma drugiego obiegu, które dziś tworzą największy w kraju unikalny zbiór.

W okresie PRL uniwersytet przyciągał nie tylko chrześcijan. Szczególną rolę odegrał po marcu 1968 r., przyjmując studentów relegowanych z innych uniwersytetów, m.in. Barbarę Toruńczyk i Seweryna Blumsztajna. Nie zamknął się przez to w getcie wyznaniowym, ale twórczo rozwinął potencjał intelektualny, zyskując rangę jednej z najbardziej popularnych placówek akademickich, skupiającą młodzież z całego kraju. Przyczyniła się do tego stojąca na wysokim poziomie dydaktyka wolna od ideologii marksistowskiej⁷⁰. Ważną rolę w życiu uczelni odegrał również samorząd studencki⁷¹, założony m.in. przez Janusza Krupskiego i Bogdana Borsewicz. Stworzony na KUL krąg młodych ludzi, umacniany kontaktem z takimi autorytetami jak Władysław Bartoszewski, Jerzy Kłoczowski czy o. Ludwik Wiśniewski OP, zaowocował środowiskiem „Spotkań” oraz wydawaniem przez kilkanaście lat jednego z najważniejszych pism drugiego obiegu: „Spotkania. Pismo Młodych Katolików”⁷². W ten sposób rodzi-

13 septembre 1965, ed. T. Manteuffel, A. Gieysztor, Varsovie 1968, s. 445–450; *Les cisterciens en Pologne, du XIIIe au XIIIe siècle*, „Cîteaux. Commentarii cistercienses. Bulletin d’histoire cistercienne. Cistercian history abstracts” 1970, vol. 21, s. 111–134; *Le développement de la civilisation en Europe centrale et orientale au XIVe et XVe*, [w:] „Quaestiones medii aevi” 1976, vol. 1, s. 111–138; *Saint Stanislas, patron de la Pologne au XIIIe siècle*, [w:] *Pascua Mediaevalia. Studies voor Prof. Dr. J.M. De Smet*, ed. R. Lievens, E. van Mingroot, Leuven 1983, s. 62–65; *The Christian Community of Medieval Poland*, Wrocław 1981; *Histoire religieuse de la Pologne*, Paris 1987; *La Pologne et la Christianisation de la Lituanie, La cristianizzazione della Lituania. Atti del Colloquio internazionale di storia ecclesiastica in occasione del VI centenario della Lituania cristiana, Roma, 24-26 giugno 1987*, Vaticano 1989; *Christianisation de la Pologne*, „Harvard Ukrainian Studies” 1988/89, vol. 12/13, s. 75–86. Wybrane obcojęzyczne prace S. Swieżawskiego z tamtego czasu: *Matériaux servant aux recherches sur Jean de Glogów († 1507)*, [w:] *Mélanges offerts à Étienne Gilson*, Toronto 1959, s. 613–650; *La philosophie à l’Université de Cracovie des origines au XVIe siècle*, „Archives d’histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age” 1963, vol. 30, s. 71–109; *Quelques aspects du contenu philosophique des „Quaestiones in Physicam Aristotelis” de Jean de Glogów*, [w:] *La filosofia della natura nel medioevo*, ed. B. Nardi, Milan 1966, s. 699–709; *La philosophie en Pologne médiévale. État de recherches et esquisse d’une synthèse future*, [w:] *Le millénaire du catholicisme en Pologne*, Lublin 1969, s. 411–440; *La crise du rationalisme au 15e siècle*, [w:] *Images of man in ancient and medieval thought: studia Gerardo Verbeke ab amicis et collegis dicata*, Leuven 1976, s. 357–368.

⁷⁰ M. Filipowicz, *Katolicki Uniwersytet Lubelski...*, s. 73, 77–78.

⁷¹ Komisja Porozumiewawcza Stowarzyszeń Akademickich.

⁷² K. Dąbkowski, *Działalność opozycyjna Janusza Krupskiego*, praca magisterska [maszynopis], Lublin 2019; «Spotkania»: *krąg «Spotkań»; wspomnienia: pierwszy powielacz, KUL, spiskowanie, druk, kolportaż; kalendarium; wydawnictwo: Lublin, Paryż*, red. A. Kiszka, M. Sobieraj, Lu-

ła się nowa wizja uniwersytetu jako depozytariusza prawdy, co miało szczególne znaczenie w kontekście totalitarnych doświadczeń podzielonego świata. Co istotne, nie została ona zaaplikowana z zewnątrz, ale wypracowano ją w oparciu o realia katolickiego uniwersytetu działającego w bloku sowieckim. Przez kolejne lata wizerunek KUL jako wyspy wolności i azylu (także dla działaczy rodzącej się opozycji) tylko się umacniał. Popularność uniwersytetu zwiększyły jeszcze bardziej wybór wieloletniego profesora KUL kard. Karola Wojtyły na papieża i jego pontyfikat. Coraz mocniej nabierano przekonania, że w Polsce można nie tylko bronić wartości chrześcijańskich, ale też skutecznie walczyć z komunizmem. Rola uniwersytetu wzrosła do niespotykanych ani wcześniej, ani później rozmiarów.

3. Zadania uczelni po transformacji systemowej 1989 roku

Po roku 1989 gwałtownie rozszerzył się zakres możliwości rozwojowych KUL, lecz jednocześnie uczelnia straciła na wyjątkowości. Od początku lat 90. studia wyższe stawały się coraz bardziej masowe, co z jednej strony prowadziło do rozbudowy infrastruktury akademickiej, ale z drugiej pociągało za sobą obniżenie poziomu kształcenia. W początkowym okresie zmian gospodarczych galopująca inflacja spowodowała zachwianie stabilności ekonomicznej uniwersytetu. Wysiłki ks. rektora Stanisława Wielgusa skupiły się na zapewnieniu uczelni egzystencji materialnej. Budżet opierał się w tym czasie na składkach Towarzystwa Przyjaciół KUL, darach Polonii, a także darowiźnie Jana Pawła II w wysokości 50 tys. dolarów. Na dłuższą metę okazało się to jednak niewystarczające, dlatego na mocy ustawy Sejmu RP od 1 stycznia 1992 r. KUL miał otrzymywać z budżetu państwa dotację na bieżące utrzymanie na tych samych zasadach, co pozostałe polskie uniwersytety. Wydatki na inwestycje mogły być jednak ponoszone wyłącznie z datków społecznych. Z sukcesami walczono o zwrot bezprawnie zajętego przez komunistyczny rząd mienia KUL⁷³. Kolejna ważna zmiana ustawy o finansowaniu uniwersytetu z budżetu państwa nastąpiła w 2008 r. – całkowicie przeszedł on wówczas na finansowanie państwowe na zasadach określonych dla uczelni publicznych⁷⁴.

Troska władz uniwersytetu nie ograniczała się wyłącznie do sfery materialnej – gdy sytuacja ekonomiczna ustabilizowała się, przyszedł czas na poszerzenie oferty edukacyjnej. W pierwszych latach po transformacji liczba studentów KUL znacznie się zwiększyła – z 6 tys. w roku akademickim 1989/1990 do 16,5 tys. osiem lat później. W latach 90. uruchomiono kilka nowych jednostek,

blin 2011; J. Olaszek, *Rewolucja powielaczy: niezależny ruch wydawniczy w Polsce 1976–1989*, Warszawa 2015, s. 17–36.

⁷³ *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia*, red. G. Kramarek, E. Ziemann, Lublin 2008, s. 31–39.

⁷⁴ *Preambula*, [w:] *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2011.

częstokroć nowatorskich i idących z duchem czasu, m.in. Studium Komunikowania Społecznego i Dziennikarstwa, Instytut Marketingu i Zarządzania czy Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, o który władze uniwersytetu od dawna chciały poszerzyć spektrum badawcze⁷⁵. Aby dotrzeć z ofertą edukacyjną do szerszych mas młodych ludzi, powołano filię Wydziału Nauk Społecznych w Stalowej Woli (1990) oraz zamiejscowy wydział w Tomaszowie Lubelskim (1999). Liczba wydziałów zwiększyła się z czterech do siedmiu (Teologii; Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji; Filozofii; Nauk Humanistycznych; Nauk Społecznych; Matematyczno-Przyrodniczego; Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych w Tomaszowie Lubelskim), a w ich ramach powstało kilkadziesiąt dodatkowych katedr. Uczelnia rozwinęła także współpracę z uniwersytetami krajowymi i zagranicznymi. W stulecie swego istnienia KUL liczył sobie osiem wydziałów, w tym jeden zamiejscowy: Biotechnologii i Nauk o Środowisku; Filozofii; Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu; Nauk Humanistycznych; Inżynierijno-Technicznych w Stalowej Woli; Nauk Społecznych; Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji; Teologii.

W 2005 r. KUL przyjął imię Jana Pawła II, aby upamiętnić zmarłego papieża, który przez prawie ćwierć wieku związany był z uczelnią jako profesor i kierownik Katedry Etyki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej (1954–1978)⁷⁶. Wielokrotnie przypominał on o konieczności wypełniania przez KUL misji, która znalazła wyraz w kolejnej edycji statutu uczelni. Jego modyfikacja wynikała z konieczności dostosowania się do nowych przepisów państwowych o szkolnictwie wyższym, a także papieskich konstytucji *Sapientia Christiana* i *Ex corde Ecclesiae*. Stolica Apostolska i Ministerstwo Edukacji Narodowej zaakceptowały statut w 1992 r.⁷⁷ W rzeczywistości wolnej Polski posłannictwo KUL pozostało niezmiennie. Nowy statut stanowił, że uczelnia prowadzi działalność naukową, dydaktyczną i wychowawczą zgodnie z przyjętym hasłem *Deo et Patriae*. Zasadnicze zadania uniwersytetu, niezmiennie do chwili obecnej, podzielono na: przygotowanie kadry naukowej do prowadzenia samodzielnych badań; kształcenie studentów w kierunku prowadzenia badań naukowych i pracy zawodowej, jak również „wychowanie i kształtowanie ich postaw w duchu wartości chrześcijańskich, ogólnoludzkich, narodowych i obywatelskich”; ogłaszanie drukiem prac naukowych i popularnonaukowych; organizowanie sympozjów, wykładów i kursów specjalistycznych; rozwijanie współpracy

⁷⁵ Obecnie nauki biologiczne rozwinęły się na KUL tak daleko, że w jednej z jednostek KUL prowadzone są m.in. badania dot. wspomagania medycyny i rolnictwa, np. w zakresie skomplikowanej diagnostyki chorób nowotworowych czy też w kierunku opracowania przemysłowych metod produkcji biopreparatów wykorzystywanych do zwalczania szkodliwych owadów na polach uprawnych. Więcej zob.: www.kul.pl/icbn.

⁷⁶ *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia...*, s. 31–39.

⁷⁷ *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dnia 1 września 2006 r.*, preambuła.

z uniwersytetami, szczególnie katolickimi, oraz innymi ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą⁷⁸.

KUL stara się ukazywać swoim studentom pełną wizję rzeczywistości, łącznie z wymiarem nadprzyrodzonym, oraz promować takie wartości intelektualne jak wolność, pokój, ludzka godność, solidarność, szacunek dla życia i ludzkiego sumienia. Wypełniając swą misję w nowym kontekście geopolitycznym i kulturowym, KUL z jednej strony manifestuje swoją niezagrożoną już tożsamość katolicką, a z drugiej upodabnia się do uniwersytetów świeckich, poddając się konsekwencjom tego wyboru w sferze edukacyjnej. Jest to zresztą dylemat wielu uniwersytetów katolickich w świecie⁷⁹. Zatracanie katolickości przez uczelnie wyższe dokonuje się przede wszystkim od wewnątrz, a przejawia się w takich decyzjach jak oddawanie pola wykładom specjalistycznym przy pomijaniu zajęć w duchu katolickim. Ma to znaczenie nie tylko dla racji bytu katolickich uniwersytetów, ale też w realizowaniu ich wizji absolwenta⁸⁰. W oficjalnej wypowiedzi rektora KUL czytamy, że specyfiką uniwersytetu „było i nadal jest to, że kształci młodzież nie tylko materialnie, tzn. przez podanie studentom maksimum wiadomości z danej dziedziny wiedzy, ale przede wszystkim formalnie, tzn. przez takie ich metodologiczne przygotowanie, aby dawali sobie radę w najtrudniejszych intelektualnie sytuacjach”⁸¹. Do głosu dochodzą zatem nowe sposoby myślenia o zadaniach uniwersytetu, które stały się koniecznym warunkiem przetrwania KUL jako nowoczesnego i konkurencyjnego ośrodka badawczego. W ostatnich latach niewątpliwie zmienił się sposób postrzegania uniwersytetów – obecnie coraz częściej widzi się w nich miejsce zdobywania wykształcenia i zawodu, a „statystyczny student jest przekonany, że w murach uczelni pracują wyspecjalizowani nauczyciele, których zasadniczym celem powinno być przekazywanie wiedzy odznaczającej się wysoką stosownością w warunkach rynkowych”⁸². Ogromną presję na szkoły wyższe wywierają więc rynek pracy, finanse i właśnie oczekiwania słuchacza, by wykształcenie było ściśle ukierunkowane zawodowo. Wykłady z teologii i filozofii, które wcześniej były podstawą kształcenia studenta uniwersytetu katolickiego, znajdują się więc na szarym końcu listy priorytetów. Ich prowadzenie spotyka się z oporem nie tylko studentów, lecz także wykła-

⁷⁸ *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin, czerwiec 1991 r., Archiwum Uniwersyteckie KUL, §4.

⁷⁹ P. Kaźmierczak, *Idea uniwersytetu katolickiego*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2017, nr 21, s. 25–31.

⁸⁰ A. Szostek, *Problem sylwetki absolwenta uniwersytetu, zwłaszcza katolickiego*, „Znak” 2005, r. 57, nr 11 (606), s. 82–83.

⁸¹ *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zadania Uniwersytetu dziś. Słowo Rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski jako instytucja naukowa i dydaktyczna*, [bm] [bd], s. 3–4.

⁸² J. Moroz, *Uniwersytet – między ideą nauki a neoliberalną ideologią*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2017, nr 22, s. 28.

dowców, którzy obawiają się realizacji programu poszerzonego o etykę czy nauki biblijne ze szkodą dla zajęć kierunkowych. Zasadne jest jednak postawienie pytania, czy uniwersytet powinien być jedynie wyższą szkołą zawodową, czy też placówką formującą myślącego członka elity społecznej. Jak słusznie zauważa ks. Andrzej Szostek, jest to jednak kwestia dotycząca wszystkich uczelni, nie tylko katolickich⁸³.

Istotę funkcjonowania katolickiego uniwersytetu w dzisiejszym świecie doskonale obrazuje encyklika *Fides et ratio*, w której Jan Paweł II analizuje związek wiary i rozumu⁸⁴. Rozwijający tę myśl Stefan Sawicki zaznacza, że „właściwa relacja między *ratio* i *fides* powinna stanowić troskę każdego świadomie pracującego w takim uniwersytecie człowieka, przede wszystkim profesora. To są wektory, które stanowią *conditio sine qua non* istnienia i działania chrześcijańskiego czy katolickiego uniwersytetu we współczesnym świecie. Jeśli brak w nim *ratio*, czyli przede wszystkim wysokiego poziomu naukowego, a także dydaktycznego i formacyjnego, uniwersytet taki nie tylko nie pomaga Kościołowi, ale wręcz może mu szkodzić, przyczyniając się do negatywnych opinii o rzekomo »wyznaniowej nauce«. Jeśli zabraknie w nim *fides*, czyli tego wszystkiego, co stanowi o jego chrześcijańskiej tożsamości, staje się on wręcz społecznie zbędny”⁸⁵.

Po 1989 r. katolicka uczelnia w Lublinie doczekała się pełni wolności i przysługujących jej praw. Nie jest już dyskryminowana, lecz przeciwnie – korzysta z dotacji państwowych, pręźnie rozbudowuje swą bazę lokalową, jest obecna w mediach, a jej absolwenci znajdują zatrudnienie w administracji państwowej najwyższego szczebla⁸⁶. W porównaniu z ostatnim półwieczem straciła jednak na znaczeniu i musi walczyć o swą pozycję na giełdzie szkół wyższych.

* * *

W ciągu ostatnich stu lat misja KUL zapisana w statucie uczelni z 1918 r. nie zmieniła się i wciąż zasadza się na dewizie *Deo et Patriae*. Główne zadanie uniwersytetu nadal polega na „poszukiwaniu i przekazywaniu prawdy poprzez prowadzenie badań naukowych w duchu idei *veritas in caritate* oraz w harmo-

⁸³ Tamże, s. 80–82.

⁸⁴ Zob. *Fides et Ratio. Do Biskupów Kościoła katolickiego o relacjach między wiarą a rozumem*. Także w okresie swej profesury na KUL kardynał Karol Wojtyła podkreślał zadania badawcze i wychowawcze KUL wynikające ze zwrócenia się ku prawdzie i wolności. Zob. K. Wojtyła, *Uniwersytet katolicki. Koncepcja i zadania (na 50-lecie KUL)*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1968, r. 11, nr 3–4, s. 13–16.

⁸⁵ S. Sawicki, *O uniwersytecie katolickim dziś*, [w:] *O uniwersytecie katolickim*, Lublin 2012, s. 87–88.

⁸⁶ *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia...*, s. 31–39; D. Dudek, *... et Patriae – Pracownicy KUL w życiu publicznym III RP*, [w:] *KUL Uniwersytetem niepodległej Polski...*, s. 102–124.

nii między nauką i wiarą⁸⁷. Uniwersytet powstał wraz z odrodzeniem Rzeczypospolitej, by kształcić elity katolickiej inteligencji, które miały pomóc w jej odbudowie. Dziś, choć kształcenie i wychowanie na KUL wciąż opiera się na wartościach chrześcijańskich, nie ma już restrykcji w przyjmowaniu w poczet studentów osób spoza chrześcijańskiego kręgu kulturowego; szczególnie widać to w dobrze rozwijającej się współpracy z Azją. Typowi absolwenci uniwersytetu z początków XX i XXI w. różnią się od siebie nie tylko deklarowanym wyznaniem, ale przede wszystkim światopoglądem oraz celem, z jakim przychodzą na studia wyższe. Dawniej zabiegali o szerokie wykształcenie ogólnouniwersyteckie, natomiast dzisiaj szukają przede wszystkim narzędzi pozwalających na zdobycie wąskiej specjalizacji i dobrze płatnej pracy. Jest to tendencja ogólnoswiatowa, która wpływa na odśrodkowe zeświecczanie się katolickich uniwersytetów. Podobnie jak uczelnie świeckie, coraz częściej przyjmują one model wyższej szkoły zawodowej, odchodząc od zajęć z teologii i filozofii na rzecz przedmiotów kierunkowych. Mniejszą popularnością niż kilkadziesiąt lat temu cieszą się również formacyjne zajęcia pozadydaktyczne proponowane przez grupy duszpasterstwa akademickiego. Przemiany społeczno-obyczajowe XX w., a także rozwój urbanistyczny Lublina i poszerzenie jego oferty kulturalnej sprawiają, że coraz trudniej o pozyskanie i utrzymanie uwagi młodych ludzi, w tym studentów KUL, o którą katolicka uczelnia niezmiennie zabiega.

Bibliografia

Źródła

Mowa ks. biskupa Roesslera wygłoszona 12 stycznia na Walnem Zgromadzeniu Katolickiego Towarz. katolickiego w Salzburgu, „Gazeta Kościelna” z 13 lutego 1896, r. 4, nr 6, s. 56.

Ogłoszenia, „Rzeczpospolita” z 26 sierpnia 1944, s. 4.

Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1937/1938, Lublin [br].

[Słomkowski A.], mps bez tytułu, [bm] [bd – najprawdopodobniej 1945 r.], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

[Słomkowski A.], *Krótką historia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* [bd – ok. 1948], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

[Słomkowski A.], *Memoriał w sprawie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [bd], [bm], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

[Słomkowski A.], *Racja istnienia i konieczność popierania KUL*, [bm] [bd], zbiory akcesyjne, Biblioteka Uniwersytecka KUL.

Statut Tymczasowy Uniwersytetu w Lublinie i tymczasowe ustawy wydziałów, [bm], [bd – ok. 1918 r.].

Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, [bm] [bd – 1928].

⁸⁷ Preambula, [w:] *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2019.

- Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z 10 marca 1939 r.* – odpis, Lublin, dnia 10 września 1976, Archiwum Uniwersyteckie KUL.
- Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z 1991 r.*, Archiwum Uniwersyteckie KUL.
- Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dnia 1 września 2006 r.*
- Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2011.
- Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2019.
- Uniwersytet katolicki w Salzburgu*, „Gazeta Kościelna” z 2 marca 1905, s. 105–106.
- Uniwersytet w Lublinie został otwarty i przyjmuje zapisy studentów*, „Głos Lubelski” z 25 września 1918, s. 1.
- Uniwersytet w Lublinie został otwarty i przyjmuje zapisy studentów*, „Ziemia Lubelska” z 25 września 1918, s. 1.

Opracowania

- Chwalba A., *Socjaliści polscy wobec kultu religijnego (do roku 1914)*, Nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1989.
- Cwynar K.M., *Idea uniwersytetu w kulturze europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2005, nr 2, s. 46–59.
- Cywiński B., *Rodowody niepokornych*, Krąg, Paryż 1985.
- Dąbkowski K., *Działalność opozycyjna Janusza Krupskiego*, praca magisterska [maszynopis], Lublin 2019.
- Domaszk A., *Katolicki Uniwersytet Ameryki (The Catholic University of America) w świetle norm prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 2015, r. 58, nr 4, s. 68–77.
- Dudek D., ... *et Patriae – Pracownicy KUL w życiu publicznym III RP*, [w:] *KUL Uniwersytetem niepodległej Polski. Konferencja z okazji 100-lecia Uniwersytetu w Senacie RP 8 maja 2018 r.*, red. M. Charzyńska-Wójcik, J. Klimek, D. Skórczewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, s. 102–124.
- Dudek J., *Codzienność tużpowaennego Lublina 1944–1945*, [w:] *Lublin w kulturze, kultura w Lublinie. Dziedzictwo kulturowe miasta od średniowiecza do współczesności*, red. P. Dymmel, R. Jop, Archiwum Państwowe w Lublinie, Lublin 2018, s. 183–211.
- Filipowicz M., *Katolicki Uniwersytet Lubelski od końca wojny po upadek komunizmu (1944–1989)*, [w:] *KUL Uniwersytetem niepodległej Polski. Konferencja z okazji 100-lecia Uniwersytetu w Senacie RP 8 maja 2018 r.*, red. M. Charzyńska-Wójcik, J. Klimek, D. Skórczewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, s. 65–81.
- Gałaszewska-Chilczuk D., *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944–1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, z. 2 (10), s. 39–68.
- Granat W., *Uniwersytet katolicki w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1968, r. 11, nr 3–4, s. 17–32.
- Jaroszyński P., *KUL w czasach PRL-u – kartka z historii*, „Człowiek w Kulturze” 2009/2010, nr 21, s. 99–112.
- Kałwa P., *Założenie Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1968, s. 7–10.

- Karolewicz G., *Geneza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, s. 47–70.
- Karolewicz G., *Lowanium w życiu i działalności ks. Idziego Radziszewskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1980, nr 94, s. 71–84.
- Karolewicz G., «*Lowañczycy*» wśród profesorów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1981, t. 43, s. 217–229.
- Karolewicz G., *Karol Jaroszyński (1877–1929). Fundator Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Polihymnia, Lublin 2000.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Towarzystwo Przyjaciół K.U.L., Lublin 1946.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski jako instytucja naukowa i dydaktyczna*, [bm] [bd].
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia*, red. G. Kramarek, E. Ziemann, Towarzystwo Naukowe KUL, Instytut Leksykograficzny KUL, Lublin 2008.
- Kaźmierczak P., *Idea uniwersytetu katolickiego*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2017, nr 2, s. 25–31.
- Krajewski R., *Radziszewski Idzi*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, t. 16, k. 1126.
- Kremer P., *Śp. Ks. dr Idzi Radziszewski, rektor i założyciel Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie*, Księgarnia Powszechna i Druk. Diecezjalna, Włocławek 1923.
- Malinowski J.C., *Ksiądz Antoni Słomkowski jako rektor KUL w opinii współczesnych*, [w:] *Ksiądz Rektor Antoni Słomkowski. Stulecie urodzin. Materiały z sympozjum KUL 5 grudnia 2000 r.*, red. M. Chmielewski, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 67–91.
- Moroz J., *Uniwersytet – między ideą nauki a neoliberalną ideologią*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 2017, nr 22, s. 27–36.
- Newman J.H., *Idea uniwersytetu*, tłum. P. Mroczkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 1990.
- Olaszek J., *Rewolucja powielaczy: niezależny ruch wydawniczy w Polsce 1976–1989*, Trzecia Strona, Warszawa 2015.
- Osterhammel J., *Historia XIX wieku. Przeobrażenia świata*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013.
- Pawelec M., *Herb KUL Jana Pawła II*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2018, t. 1, s. 317.
- Radziszewski I., *Wszechnica katolicka w Lowanium (Louvain)*, Skł. gł. Księg. Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1908.
- Radziszewski I., *Uniwersytet Katolicki w Polsce*, „Wiadomości Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego” 1923, r. 1, z. 1, s. 9–24.
- Rechowicz M., *Co to znaczy «uniwersytet katolicki»*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1969, r. 12, nr 4 (48), s. 3–7.
- Rechowicz M., *Uniwersytety katolickie*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1968.

- Ryba M., *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Korzenie, początki, źródła tożsamości*, Wydawnictwo von Borowiecky, Warszawa–Radzymin 2018.
- Sawicki S., *100 lat uniwersytetu katolickiego w Lublinie – zamierzenia i wyzwania*, „Przegląd Uniwersytecki” 2018, nr 4–5, s. 19.
- Sawicki S., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w powojennym dwudziestoleciu*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1965, r. 8, nr 1, s. 3–11.
- Sawicki S., *O uniwersytecie katolickim*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2012.
- «Spotkania»: *krąg «Spotkań»; wspomnienia: pierwszy powielacz, KUL, spiskowanie, druk, kolportaż; kalendarium; wydawnictwo: Lublin, Paryż*, red. A. Kiszka, M. Sobieraj, Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN, Lublin 2011.
- Szostek A., *Problem sylwetki absolwenta uniwersytetu, zwłaszcza katolickiego*, „Znak” 2005, r. 57, nr 11 (606), s. 79–84.
- Wodzianowska I., *Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu 1842–1918*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2007.
- Wojtkowski A., *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–1944*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1968.
- Wojtyła K., *Uniwersytet katolicki. Koncepcja i zadania (na 50-lecie KUL)*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1968, r. 11, nr 3–4, s. 13–16.
- Zięba J., *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Narodziny uczelni*, Polihymnia, Lublin 2008.
- Ziółek J., *Materialna i naukowa odnowa KUL za rektorstwa ks. prof. Antoniego Słomkowskiego*, [w:] *Ksiądz Rektor Antoni Słomkowski. Stulecie urodzin. Materiały z sympozjum KUL 5 grudnia 2000 r.*, red. M. Chmielewski, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 35–45.